

2. Produkční výkonnost odvětví ekonomiky

Na podnikovou sféru je možno pohlížet ze dvou pohledů. Jednak prostřednictvím jednotlivých odvětví¹ a též pomocí institucionálních sektorů. Výhoda použití institucionálních sektorů spočívá ve skutečnosti, že tyto sektory sdružují jednotky s podobným ekonomickým chováním. V případě podnikové sféry (v institucionálním pohledu zařazené jako nefinanční podniky²) jde především o významnou roli z hlediska produkce, investic a také zaměstnanosti. Pro hodnocení dlouhodobé dynamiky výkonnosti podniků v ČR bylo primárně použito údajů z národních účtů.

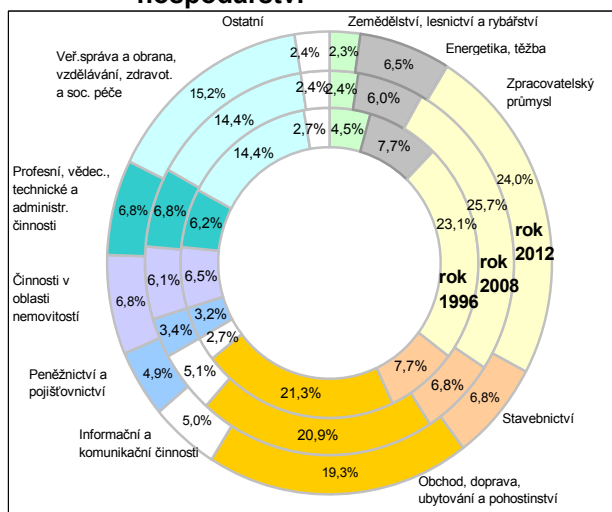
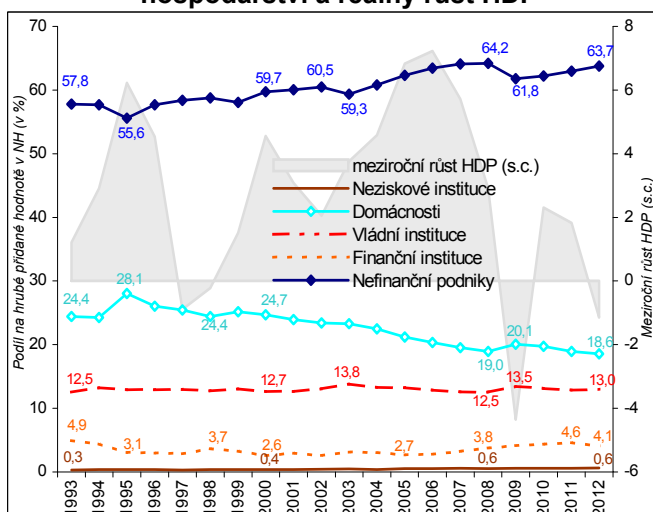
2.1 Základní charakteristiky podnikové sféry podle institucionálních sektorů i odvětví

Klíčový vliv nefinančních podniků na tvorbu hrubé přidané hodnoty národního hospodářství byl přerušen nástupem recese v roce 2009...

...navzdory růstovým tempům v následujících letech jejich podíl ani v roce 2012 nedosahuje předkrizové úrovně

Nefinanční podniky v ČR představují klíčový sektor ekonomiky z pohledu tvorby hrubé přidané hodnoty. Vliv tohoto sektoru se dlouhodobě zvyšuje. Byl posílen procesy ekonomické integrace (především vstupem ČR do EU), které výrazně rozšířily exportních možnosti tuzemských (především průmyslových) podniků. Mezi lety 2003 a 2008 vzrostl podíl nefinančních podniků na tvorbě hrubé přidané hodnoty celého národního hospodářství o téměř 5 pb. Podnikovou sféru ale také nejcitelněji ze všech sektorů v ČR zasáhla hluboká recese v roce 2009. Přestože od té doby generují nefinanční podniky přidanou hodnotu meziročně vyššími tempy než ostatní sektory ekonomiky, zůstaly i v roce 2012 pod úrovní vrcholící konjunktury (v roce 2008 vytvářely bezmála dvě třetiny hrubé přidané hodnoty národního hospodářství). Zrcadlový obraz vývoje nefinančních podniků reprezentuje sektor domácností (především drobní živnostníci). Jestliže na počátku vzniku samostatné ČR generoval čtvrtinu přidané hodnoty celé ekonomiky, v roce 2012 se jeho váha přiblížila jedné šestině. Živnostníci negativně pocítili vliv recese především v letech 2011 a 2012, a to jak ve stavebnictví, tak i v širokém spektru služeb (zejména v pohostinství). Sektor vládních institucí se na přidané hodnotě národního hospodářství dlouhodobě bez větších výkyvů podílí osminou. Přijatá úsporná opatření mezi lety 2009 a 2012 vedla ke snížení váhy tohoto sektoru o 0,5 pb. V době hospodářské recese posílil v české ekonomice vliv finančních institucí, jejich podíl na celkové přidané hodnotě dosáhl nejvyšší hodnoty od poloviny 90. let. Mírně, ale stabilně posiluje svoji váhu dosud okrajový sektor neziskových institucí.

Graf č. 13 Podíl institucionálních sektorů na tvorbě hrubé přidané hodnoty^{*)} národního hospodářství a reálný růst HDP Graf č. 14 Podíl skupin odvětví na tvorbě hrubé přidané hodnoty^{*)} národního hospodářství

¹ Dynamika výkonů jednotlivých odvětví (z pohledu přidané hodnoty, tržeb, uzavřených zakázek či zaměstnanost) je podrobněji hodnocena v pravidelných (čtvrtletních, ročních) zprávách o vývoji ekonomiky ČR, např. http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/1109-12-q4_2012

² Nefinanční podniky zahrnují institucionální jednotky, jejichž hlavní funkcí je produkce zboží a nefinančních tržních služeb a které mají povahu tržních výrobců. Náleží sem soukromé i veřejné společnosti, podniky, družstva i některé neziskové organizace sloužící nefinančním podnikům, jakož i některé významné jednotky, které nejsou samostatnou právní osobou (tzv. kvazispolečnosti).

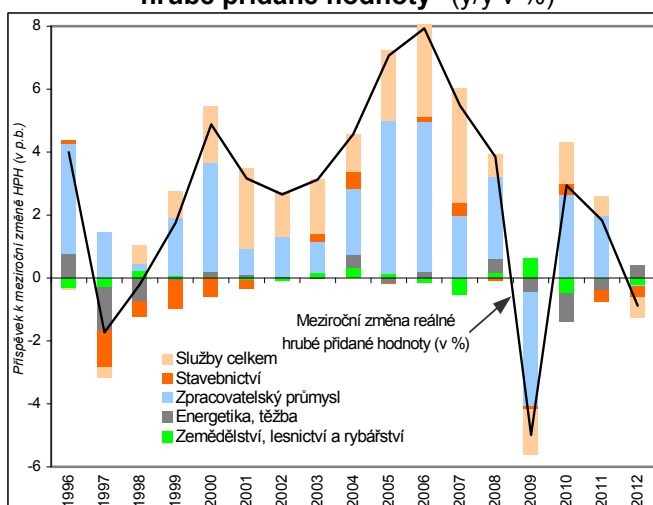
¹⁾ v základních cenách (tj. bez daní snížených o dotace na produkty).

Pramen: ČSÚ (národní účty)

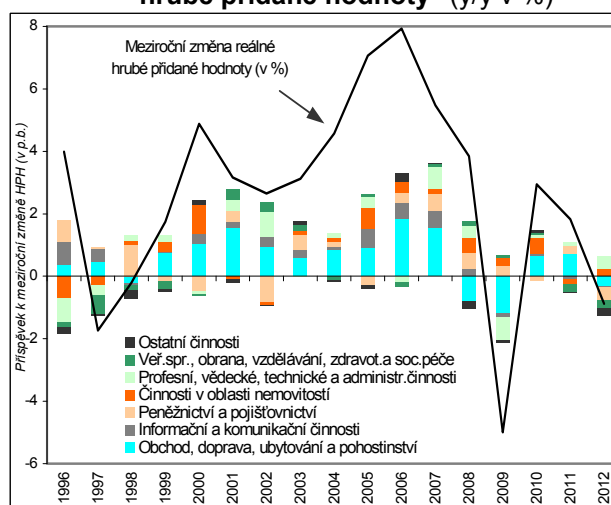
Významnější strukturální změny z hlediska tvorby hrubé přidané hodnoty lze sledovat v jednotlivých odvětvích. Vysoká dynamika růstu přidané hodnoty nefinančních podniků v dlouhodobém převážně konjunkturním období (od poloviny 90. let do roku 2008) byla tažena především zpracovatelským průmyslem, z menší části některými dynamickými odvětvími služeb (např. informačními činnostmi či profesními, vědeckými a technickými činnostmi). V tomto období naopak snížily svůj podíl na přidané hodnotě celé ekonomiky stavebnictví, energetika i těžba (ve všech případech vlivem nepříznivého vývoje v druhé polovině 90. let) a také již v polovině 90. let relativně skromný primární sektor. V následném období (2009-2012) poznamenaném hlubokou recesí nejvíce snížily svůj podíl především zpracovatelský průmysl a v úhrnu odvětví obchod, doprava, ubytování a pohostinství. Relativně se naopak dařilo energetice, veřejným službám, činnostem v oblasti nemovitostí a především peněžnictví a pojišťovnictví, které svůj podíl na hrubé přidané hodnotě národního hospodářství za čtyři roky navýšilo téměř o polovinu (z 3,4 % na 4,9 %)

V době převažující konjunktury zvýšily svůj podíl na hrubé přidané hodnotě v ekonomice zejména zpracovatelský průmysl a progresivní služby, od propuknutí recese se relativně dařilo především finančním službám

Graf č. 15 Podíl hlavních skupin odvětví na růstu hrubé přidané hodnoty¹⁾ (y/y v %)

Graf č. 16 Podíl skupin odvětví služeb na růstu hrubé přidané hodnoty¹⁾ (y/y v %)

¹⁾ v základních cenách (tj. bez daní snížených o dotace na produkty).

Pozn.: Vypočteno ze sezónně očištěných vstupních údajů

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V době konjunktury v polovině 90. let i o dekádu později přispíval zpracovatelský průmysl k meziročnímu růstu přidané hodnoty ekonomiky ČR výrazně více než v úhrnu celý sektor služeb

Údaje kombinující dynamiku růstu jednotlivých odvětví i jejich celkovou velikost (z hlediska tvorby hrubé přidané hodnoty) se zrcadlí v příspěvcích dílčích odvětví k meziročnímu růstu reálné hrubé přidané hodnoty národního hospodářství. Vzhledem k velikosti odvětví není překvapivé, že dlouhodobě nejvíce k růstu přidané hodnoty přispívá zpracovatelský průmysl. V období 1996-2008 ztratil dominantní pozici pouze dvakrát, a to ve prospěch finančních služeb (1998), resp. shluku odvětví obchod, doprava, pohostinství a ubytování (2001). Ve většině let tohoto období byly příspěvky zpracovatelského průmyslu dokonce výrazně vyšší než celého sektoru služeb. V rámci služeb dlouhodobě nejvíce k růstu přidané hodnoty v celé ekonomice přispívá souhrnně shluk odvětví obchod, doprava a skladování, pohostinství a ubytování, ve kterém se také jako v jednom z prvních segmentů v rámci služeb projevilo zhoršení výkonu ekonomiky již během roku 2008. V rámci služeb si postupně vylepšily své postavení veřejné služby a též profesní, vědecké, technické a administrativní služby, které ještě na sklonku 90. let působily na růst přidané hodnoty v ekonomice negativně, zatímco po většinu následující dekády byl jejich příspěvek viditelně kladný (v letech 2007-2008 zajistily sedminu růstu přidané hodnoty celého ekonomiky). Totéž lze v rámci sekundárního sektoru říci i energetice a stavebnictví.

Klíčový význam zpracovatelského průmyslu pro dynamiku přidané hodnoty celé ekonomiky přetrvával i v roce hluboké recese a následných dvou

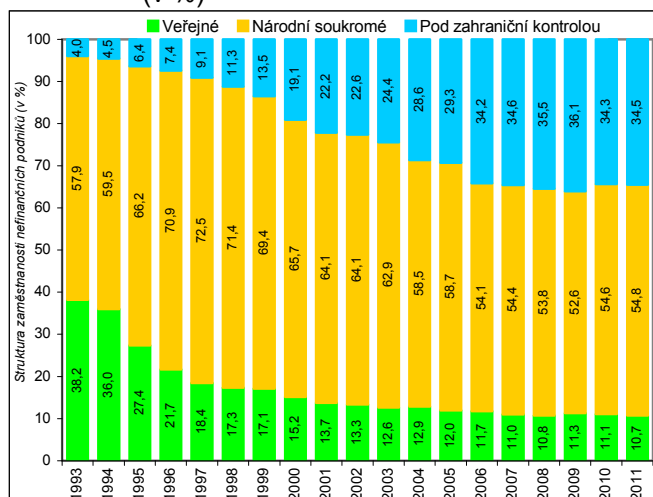
Klíčový význam zpracovatelského průmyslu pro meziroční dynamiku hrubé přidané hodnoty celé ekonomiky ČR byl ještě umocněn v období recese. V roce 2009 se téměř ze tří čtvrtin podílel na prudkém poklesu přidané hodnoty (-5 %). V následujících dvou letech stihl snadno vykompenzovat meziroční poklesy hrubé přidané hodnoty v energetice, stavebnictví či veřejných službách. Za celý rok 2012

letech mělkého oživení

se při minimálním vlivu zpracovatelského průmyslu na 1% meziročním poklesu přidané hodnoty celé ekonomiky srovnatelnou měrou podílela většina ostatních odvětví, a to jak v primárním, sekundárním (zejména stavebnictví) i terciárním sektoru (finanční služby, veřejné služby, obchod i doprava, pohostinství). Nejvýznamnějším rysem roku 2012 bylo postupné oslabování meziroční dynamiky vytvořené přidané hodnoty viditelné ve většině klíčových odvětví. Nejvíce u výroby dopravních prostředků, negativně ovlivněné oslabováním zahraniční poptávky. Růst přidané hodnoty se naopak nezastavil v některých menších oddílech služeb (činnosti v oblasti nemovitostí a činnosti související se zaměstnáním) a díky příznivému vývoji v prvních třech čtvrtletích roku 2012 i v energetice.

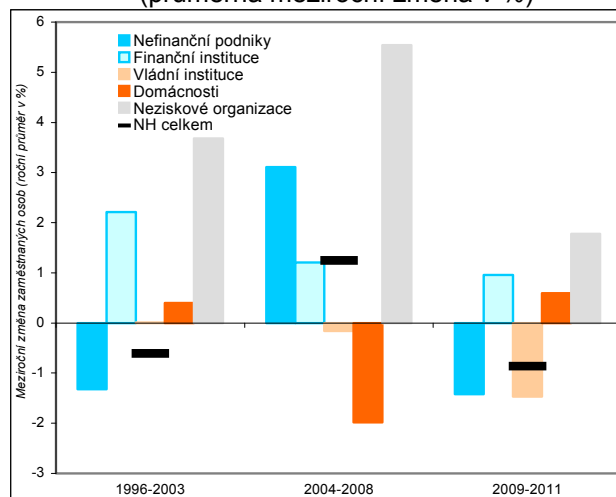
Oslabování meziroční dynamiky hrubé přidané hodnoty během roku 2012 se nejvýrazněji projevilo v exportně orientovaných oborech zpracovatelského průmyslu

Graf č. 17 **Struktura zaměstnanosti³⁾ podle podsektorů nefinančních podniků ČR (v %)**

³⁾ přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

Graf č. 18 **Relativní změna počtu zaměstnaných³⁾ podle institucionálních sektorů v ČR (průměrná meziroční změna v %)**

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Nefinanční podniky v ČR soustřeďují téměř tři pětiny pracovních míst

Sektor nefinančních podniků je všeobecně považován nejen významného tvůrce přidané hodnoty, ale těší se i klíčové roli na trhu práce. V roce 2011 tento sektor poskytoval pracovní místa 59 % zaměstnaným osobám v ČR (přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu). Váha podnikového sektoru na celkové zaměstnanosti úzce souvisí se změnou vnitřní skladby zaměstnanosti tohoto sektoru.

Vlny restrukturalizace v zemědělství i průmyslu v 90. letech výrazně snížily zaměstnanost ve veřejných nefinančních podnicích i celé podnikové sféře

Po celá 90. léta a také v prvních letech po roce 2000 čelil tento sektor úbytku pracovních míst (nejméně kromě počátku 90. let v obdobích 1998-2000 a v roce 2003 – s meziročními ztráty míst -3 až -4 %). Tyto úbytky souvisely s vlnami restrukturalizace v primárním a později především sekundárním sektoru, jakož i se změnou vlastnické struktury podniků (privatizací státních podniků a posléze i vstupem zahraničních vlastníků). Zatímco dlouhodobý pokles podílu veřejných nefinančních podniků na celkové zaměstnanosti v podnikové sféře se v roce 2003 prakticky zastavil, růst zaměstnanosti v podnicích pod zahraniční kontrolou pokračoval i v pozdějších konjunkturálních letech. Dělo se tak díky stále silnému vstupu zahraničního kapitálu do tuzemských podniků, jakož i rozšiřováním výrobních kapacit stávajících podniků pod zahraniční kontrolou, které těžily z dynamického vývoje exportu. Mezi roky 2003 a 2009 se v podnicích³⁾ zvýšil podíl těch, které byly pod zahraniční kontrolou z 21 na 29 % (u průmyslu), resp. z 15 % na 25 % (u tržních služeb). Na konci konjunktury ovládal zahraniční kapitál 4 z 10 podniků¹⁷⁾ v oblasti tržních služeb se sídlem v Praze, a téměř 45 % průmyslových podniků¹⁷⁾ na Plzeňsku. V období 2009-2011 zůstaly proporce mezi jednotlivými podsektory nefinančních podniků bez významnějších pohybů – veřejné podniky zaměstnávaly desetinu pracovníků podnikové sféry, podniky s převahou zahraničního kapitálu třetinu a národní soukromé podniky necelých 55 %. Váha podniků pod zahraniční kontrolou se v letech 2010 a 2011 nepatrně snížila, především v průmyslu.

Růst váhy podniků pod zahraniční kontrolou podpořený silným růstem přímých zahraničních investic z přelomu tisíciletí pokračoval i v období konjunktury

Část pracovních míst se přelévá mezi nefinančními

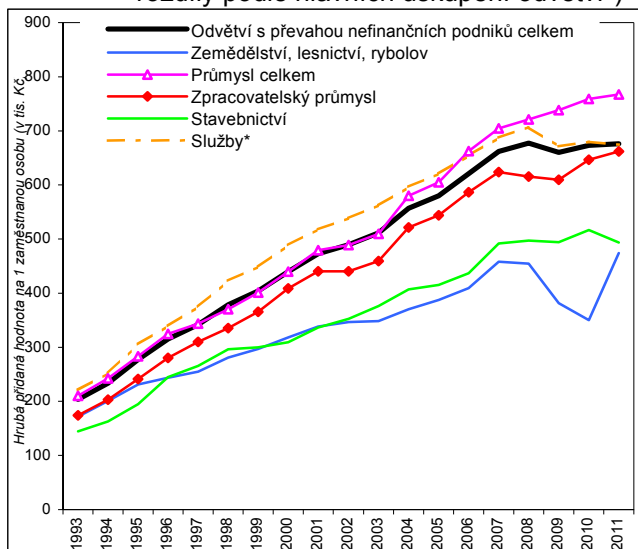
V úspěšném období mezi roky 2004-2008 patřily nefinanční podniky (vedle malého

³⁾ S 20 a více zaměstnanci na konci příslušného roku.

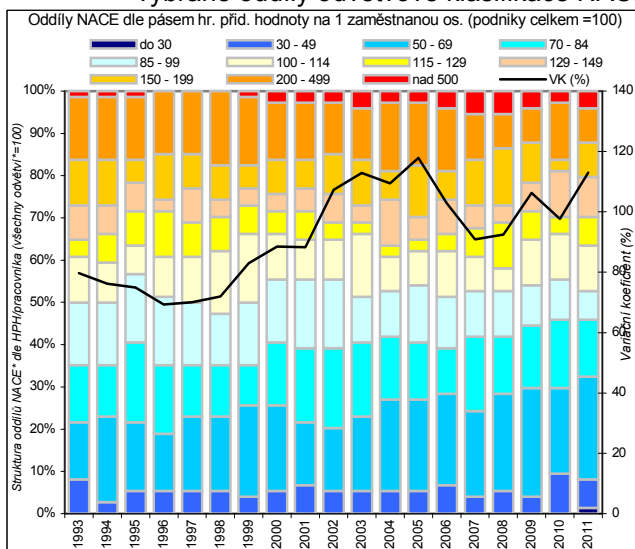
podniky a sektorem
drobných podnikatelů
v závislosti na
hospodářském cyklu

segmentu neziskových organizací) k sektoru s nejrychleji rostoucí zaměstnaností (meziročně průměrně o 3 %). Část pracovních míst se do nefinančních podniků v době konjunktury i díky vyšší dynamice růstu mezd zřejmě přelila ze sektoru domácností (tj. drobných podnikatelů). Opačný jev pak nastal mj. i z důvodu racionalizace provozních nákladů podniků po roce 2009. V období let 2009-2011 se podobnými tempy snížila zaměstnanost v podnikové sféře i ve vládním sektoru. Zatímco u nefinančních podniků se tak stalo formou jednorázového hlubšího poklesu v roce 2009 (-4%), v případě vládního sektoru šlo spíše o pozvolnější redukci rozloženou po celé období.

Graf č. 19 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu (v tis. korun, b.c.; rozdíly podle hlavních uskupení odvětví*)

Graf č. 20 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu (nefinanční podniky celkem*=100; vybrané oddíly odvětvové klasifikace NACE*)

* Podle (74) oddílů ekonomických odvětví s převahou nefinančních podniků, VK = variační koeficient mezi oddíly NACE

Pozn.: Odvětví s převahou nefinančních podniků zahrnují všechny oddíly odvětvové klasifikace (CZ-NACE) kromě peněžnictví a pojišťovnictví (64-66), převážně veřejných služeb (84-91, 94) a domácností (97-98)

Zaměstnané osoby = přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

Pramen: ČSÚ (národní účty)

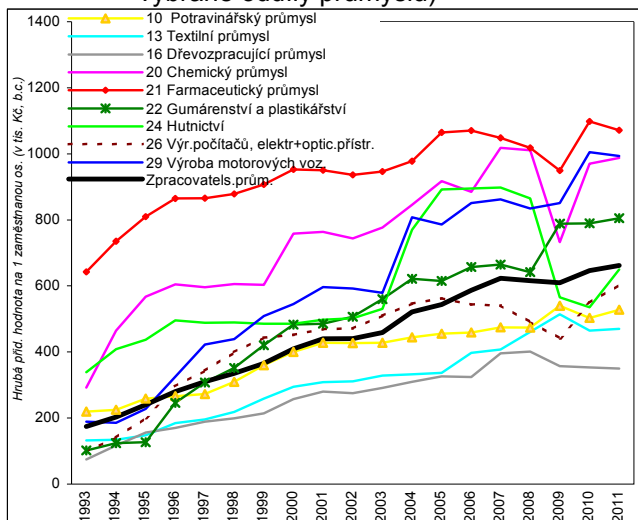
Dlouhodobé zaostávání
v produktivitě v primárním
sektoru a ve stavebnictví,
příznivý vývoj v průmyslu

Za jeden ze základních znaků dlouhodobého vývoje produktivity (vyjádřené jako podíl vytvořené hrubé přidané hodnoty na jednoho pracovníka) lze považovat rozvoj meziodvětvové diferenciace. Ta je patrná již z hrubého srovnání hlavních sektorů ekonomiky. Zatímco v roce 1993 se produktivita v primárním sektoru nacházela o sedminu pod úrovní všech odvětví (s převahou nefinančních podniků), v roce 2011 byla takto nižší téměř o třetinu (navzdory dlouhodobému poklesu zaměstnanosti a silnému meziročnímu růstu hrubé přidané hodnoty proti roku 2010). Ve stavebnictví produktivita dlouhodobě osciluje mezi 70-75 % úrovně všech odvětví. Díky rostoucí váze exportně orientovaných podniků pod zahraniční kontrolou docházelo ke konvergenci u zpracovatelského průmyslu, zejména v druhé polovině 90. let. Nadprůměrný růst produktivity v celém sekundárním sektoru zajistil o dekádu později i příznivý vývoj v odvětvích s vysokou produktivitou - energetice a těžebním průmyslu. V období recese se naopak snížil předstih celého terciárního sektoru (bez finančních a veřejných služeb) nad ostatními odvětvími.

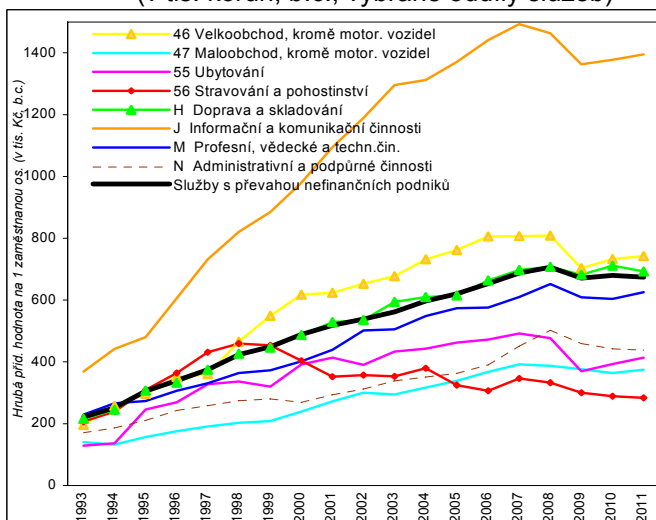
Růst meziodvětvových
diferencí produktivity mezi lety
1998 a 2005 a také v období
recese

Na úrovni 74 oddílů odvětvové klasifikace je za poslední dvě dekády patrný nárůst četnosti dílčích odvětví, jejichž produktivita nedosahuje 70 % úrovně všech odvětví, jakož i oborů s velmi vysokou produktivitou (Těžba ropy a zemního plynu; Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu; Výroba tabákových výrobků). Hodnota variačního koeficientu, který souhrnně charakterizuje relativní rozdíly mezi všemi hodnocenými oddíly, vypovídala o poměrně strmém růstu rozdílů v produktivitě mezi roky 1998-2005. Přestože na vrcholu konjunktury došlo krátkodobě k dílčí konvergenci odvětvových produktivit, byla velikost relativních disparit mezi jednotlivými oddíly v roce 2011 druhá nejvyšší v historii.

Graf č. 21 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu* (v tis. korun, b.c., vybrané oddíly průmyslu)

Graf č. 22 Hrubá přidaná hodnota na zaměstnanou osobu* (v tis. korun, b.c., vybrané oddíly služeb)

* Podle oddílů ekonomických odvětví s převahou nefinančních podniků
Pozn.: zaměstnané osoby = přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

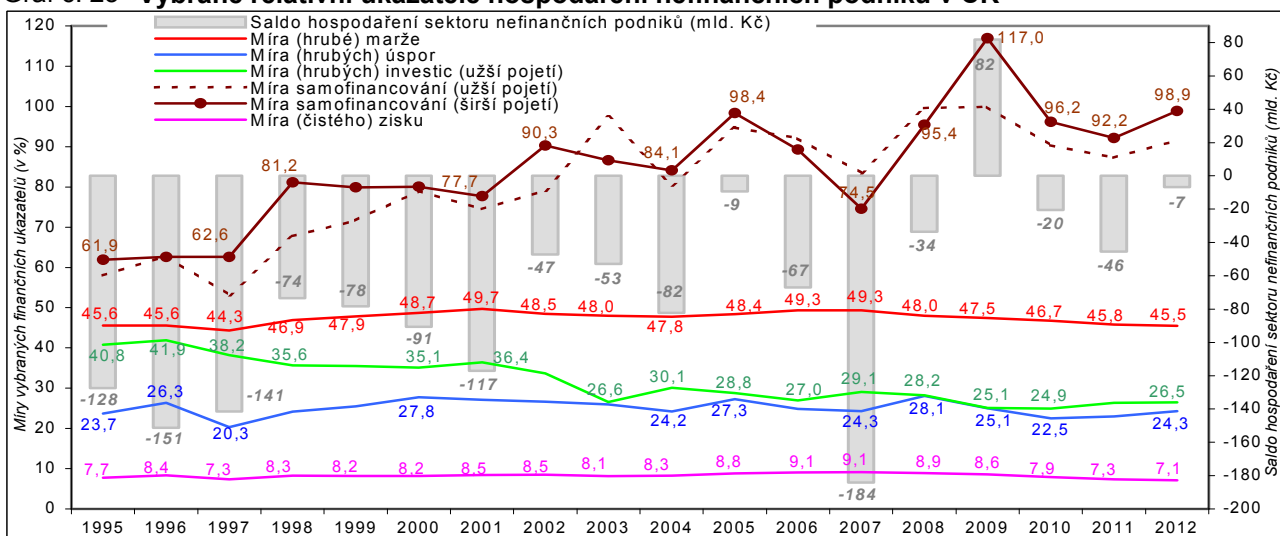
Pramen: ČSÚ (národní účty)

2.2 Hospodaření podniků pohledem institucionálních sektorů v ČR

Detailnější rozbor ekonomického chování nefinančních podniků v ČR umožňují časové řady sektorových účtů

Proměny ekonomického chování sektoru nefinančních podniků je možno relativně komplexně charakterizovat sadou základních relativních ukazatelů odvozených ze sestavy tabulek národních účtů. Z dlouhodobého pohledu je zřejmé, že nefinanční podniky v ČR podobně jako ve většině vyspělých zemí končí své hospodaření potřebou financování (jejich věžitelem bývá zpravidla finanční sektor). To platilo v tuzemské podnikové sféře především v 90. letech, kdy podniky v důsledku potřeby obnovy výrobních zařízení masivně investovaly. Ještě v období 1998-2002 se jejich míra investic pohybovala kolem 35 % a byla nejvyšší ze všech institucionálních sektorů české ekonomiky (v dřívějším období 90. let ji převyšoval pouze finanční sektor).

Graf č. 23 Vybrané relativní ukazatele hospodaření nefinančních podniků v ČR

Poznámky k výpočtu relativních ukazatelů:

Míra hrubé marže = hrubý provozní přebytek / hrubá přidaná hodnota * 100

Míra hrubých úspor = hrubé úspory / hrubá přidaná hodnota * 100

Míra hrubých investic = hrubá tvorba fixního kapitálu / hrubá přidaná hodnota * 100

Míra samofinancování (užší pojetí) = hrubé úspory / hrubá tvorba fixního kapitálu * 100

Míra samofinancování (širší pojetí) = (hrubé úspory + saldo kapitálových transferů) / (hrubá tvorba kapitálu + čisté přírůstky půdy a nehmotných aktiv) * 100

Míra čistého zisku = čistý provozní přebytek / celková produkce * 100

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V druhé polovině 90. let nevytvářely silně zadlužené nefinanční podniky dostatek vlastní zdrojů pro svoji silnou investiční potřebu a musely se dále zadlužovat především formou půjček

Příčiny hlubokých deficitů hospodaření podniků v druhé polovině 90. let spočívaly mimo jiné v relativně nižších mírách hrubé marže (mj. v důsledku mělké recese ekonomiky), vysoké zadluženosti (a z ní plynoucí vyšší potřeba splátek) a postupném prohlubování salda vlastnických důchodů vlivem většího odtoku dividend zahraničním vlastníkům podniků. Podniky nemohly vytvářet dostatečné zdroje, resp. úspory (míra hrubých úspor klesla v roce 1997 k 20 %) na krytí svých vysokých investičních potřeb (v období 1995-97 dokázaly z vlastních zdrojů pokrýt méně než dvě třetiny investic).

V době konjunktury rostla míra marží i ziskovosti podniků...

Po roce 2001 se saldo hospodaření i míra samofinancování podniků výrazně zlepšily. Míra hrubých investic poklesla na úroveň celého národního hospodářství a vyšší míra hrubých marží umožnila nejen posílení odlivu dividend především zahraničním vlastníkům, ale zároveň i relativně vyšší tvorbu úspor. V roce vrcholící konjunktury (2007) dosáhl nefinanční sektor při historicky dosud nejvyšší míře hrubých marží (49 %) také rekordního schodku hospodaření. Příčinou zdánlivého nesouladu byl jak hluboký propad salda vlastnických důchodů (odliv dividend, ale i reinvestovaných zisků z přímých zahraničních investic), tak vysoká míra investic především formou historicky nejvyšší přírůstku zásob (meziročně o celých 100 mld. korun). Prudké zlepšení salda hospodaření nefinančních podniků v roce 2008, v jehož druhé polovině se především v průmyslu projevil výrazné signály nadcházející recese, bylo umožněno výrazným růstem úspor (v absolutní výši dokonce o více než dvojnásobek převyšovaly hodnotu úspor v sektoru domácností). Důležitou roli sehrál též mírný pokles míry investic i nižší přírůstek stavu zásob a také výjimečně kladné saldo podnikové sféry z reinvestovaných zisků z přímých zahraničních investic.

...podniky si ale nadále udržovaly významnou potřebu financování vlivem rostoucího odlivu dividend zahraničním akcionářům a také přispíváním rostoucím stavům zásob

Podniky reagovaly na rok hluboké recese snížením zaměstnanosti, investic a výrazným meziročním poklesem stavu zásob

Hospodářská recese dopadla v roce 2009 na sektor nefinančních podniků v ČR plnou silou. Hrubá přidaná hodnota zde meziročně poklesla nejvíce ze všech sektorů (nominálně o 6,3 %). Tento propad byl částečně kompenzován úbytkem zaměstnanosti (-4 %), podniky však především omezily investice (tvorba hrubého fixního kapitálu se snížila o šestinu) a stavy zásob meziročně se snížily o rekordních 41 mld. korun. Meziroční pokles zásob (ovšem o řád nižší) zaznamenaly nefinanční podniky pouze v hospodářsky slabém konci 90. let.

Tab.č. 2 **Váha sektoru nefinančních podniků na národním hospodářství (%)**
(vybrané agregáty sestavy národních účtů)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Produkce	71,3	70,4	69,5	70,8	71,9	72,3	71,2	72,9	73,6	73,3	72,9	74,0	74,6	76,1	76,7	76,5	74,3	75,5	76,4	77,0
Hrubá přidaná hodnota	57,8	57,7	55,6	57,7	58,4	58,7	58,1	59,7	60,0	60,5	59,3	60,8	62,3	63,4	64,1	64,2	61,8	62,2	63,0	63,7
Čistá přidaná hodnota	59,2	59,3	56,0	58,5	59,1	59,5	58,3	60,2	60,3	60,8	59,5	61,2	63,0	64,3	65,0	65,2	62,2	62,6	63,5	64,3
Náhrady zaměstnancům	69,1	68,7	68,5	69,2	70,5	71,6	70,2	71,0	70,4	70,5	69,3	70,5	71,4	71,8	72,7	73,7	72,5	73,1	73,8	73,9
Čistý provozní přebytek a smíšený důchod	46,4	47,2	40,1	44,3	42,5	44,1	43,3	46,8	48,3	48,9	47,2	49,1	52,4	55,1	55,7	54,5	49,0	48,6	49,0	50,0
Čisté úspory ¹⁾	34,3	59,2	15,1	38,4	-5,9	25,2	35,6	57,9	57,6	87,7	110,9	50,3	71,1	49,9	49,0	68,2	153,1	136,9	74,1	133,8
Tvorba hrub. fix. kapitálu	57,4	62,2	65,5	68,4	67,7	66,9	67,7	66,4	70,1	67,7	53,8	63,7	62,5	60,4	62,3	61,1	56,7	57,0	62,0	64,4
Schopnost (potřeba) financování ²⁾	-267	82	232	139	144	210	160	101	111	50	40	70	12	94	111	44	-182	18	75	12
Zadluženost ³⁾	72,0	72,1	69,1	70,8	70,3	68,7	65,8	66,3	62,6	61,3	60,5	59,0	58,2	57,5	55,4	51,7	51,6	51,4	49,5	.
Čisté jmění ⁴⁾	12,8	16,0	19,0	20,3	20,8	24,0	25,2	25,7	27,0	25,8	27,6	28,0	27,6	27,9	27,5	28,9	29,1	30,3	31,0	.

¹⁾ V roce 1997 nabývaly u nefinančních podniků záporné hodnoty, v celém národním hospodářství byly po sledované období pouze kladné.

²⁾ Po celé období bylo saldo záporné u národního hospodářství, u nefinančních podniků nabývalo saldo hospodaření kladných hodnot pouze v letech 1993 a 2009.

³⁾ Součet finančních pasív v konečné rozvaze: Cenné papíry jiné než účasti (AF.3), Půjčky (AF.4), Ostatní závazky (AF.7).

⁴⁾ Saldo rozvahy na konci období, vyjadřuje rozdíl mezi stavem (finančních a nefinančních) aktiv a finančních pasív.

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V období „pokrizové“ stabilizace bojovaly podniky s klesající mírou marží, opatrnými náklady na pracovní sílu, jakož i v oblasti investic; dařilo se

V období 2010-2012 se podnikům podařilo obnovit mírný nominální růst hrubé přidané hodnoty (v rozpětí 1-2 %) a stabilizovat celkovou zaměstnanost (při mírném růstu vyplacených náhrad zaměstnancům – v roce 2012 +1,6 %). Nepodařilo se naopak zastavit klesající míru hrubých marží, která se postupně dostala až na úroveň poloviny 90. let. Podniky byly však úspěšné ve splácení

jim splácet dřívější půjčky

dřívějších půjček (úrokové saldo se snížilo z 50 mld. korun v roce 2010 na 7 mld. korun o dva roky později) a došlo také k zastavení dlouhodobého navyšování odlivu dividend především zahraničním vlastníkům. Velmi opatrný byl růst míry investic, jakož i meziroční přírůstky stavu zásob. Takovéto chování v souhrnu naznačuje, že nefinanční sektor v ČR neočekával v nejbližší době výraznější oživení ekonomiky. Díky opatrnému přístupu k investicím dosáhly nefinanční podniky vysoké míry samofinancování, jak z vlastních úspor (90 %) i ze všech zdrojů akumulace (téměř 100 %) a nízkého deficitu salda hospodaření.

Nefinanční podniky v ČR dlouhodobě posilují svůj vliv na výkon celé ekonomiky

Z pohledu dvacetiletého vývoje je u všech důležitých makroindikátorů (viz **tab. 2**) nefinančních podniků v ČR ve vztahu k ostatním institucionálním sektorům zřejmý celkově příznivý vývoj, a to především po roce 2000. Nefinanční podniky vzhledem ke své výrazné exportní orientaci byly jako první ze všech sektorů ekonomiky ČR zasaženy hospodářskou recesí. Její signály se v podnikové sféře objevily již v roce 2008 meziročním poklesem podílu produkce a čistého provozního přebytku nefinančních podniků na celém národním hospodářství.

Recese, do které sklouzla ekonomika v Česku na počátku roku 2009, silně ovlivnila nejprve sektor nefinančních podniků, později vládní sektor a domácnosti

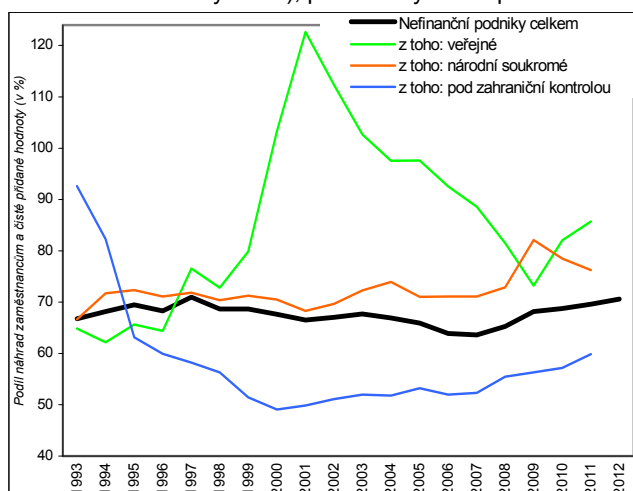
Recese se v tomto sektoru naplno projevila v roce 2009 hlubokým poklesem váhy podniků na investicích a čistém provozním přebytku celé ekonomiky (v menší míře u přidané hodnoty a produkce). V následujících letech se nefinanční sektor pokoušel využít krátkodobého oživení ekonomik hlavních exportních destinací, zatímco důsledky recese se naplno projevily v ostatních sektorech ekonomiky ČR – především ve vládním sektoru a u domácností. Výsledkem byl postupný růst váhy výkonových ukazatelů podnikové sféry na celé ekonomice ČR. „Předkrizové“ váhy na celé ekonomice dosáhly v roce 2012 nefinanční podniky v ČR v případě produkce, náhrad zaměstnancům (navzdory poklesu zaměstnanosti převyšující úroveň většiny ostatních sektorů), tvorby úspor (mj. i vlivem výrazného zhoršení hospodaření vládního sektoru) a fixních investic. Podíl čisté přidané hodnoty vytvořené nefinančními podniky na celkové ekonomice se (na rozdíl od produkce) za čtyři roky snížil o 1 pb. Bylo to výsledkem jak vyšší dynamiky opotřebování fixního kapitálu, jakož i nákladů v rámci výrobního procesu (mezispotřeby).

Podíl nefinančních podniků na celé ekonomice přesáhl v roce 2012 předkrizovou úroveň zejména u investic, úspor a produkce, nikoliv zatím u přidané hodnoty

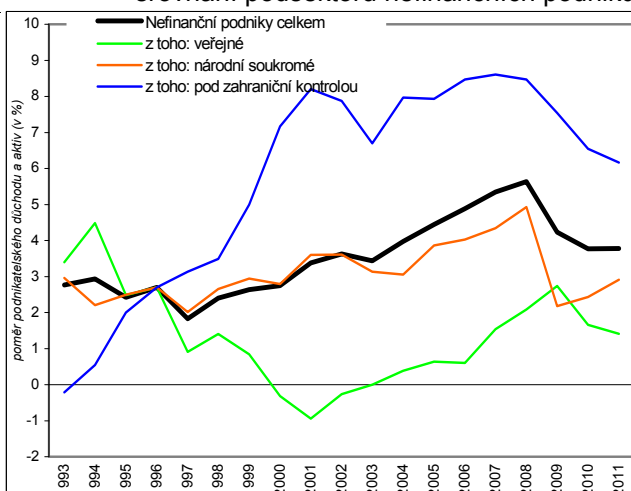
Váha nefinančních podniků pod zahraniční kontrolou v české ekonomice dlouhodobě posiluje a má výrazný vliv na výsledný obraz hospodaření celého podnikového sektoru

Výsledky hospodaření sektorů nefinančních podniků jsou výslednicí dílčích podsektorů podniků, jejichž chování je ovlivněno i zcela odlišnou vlastnickou strukturou. Nefinanční podniky se z pohledu vlastnictví (resp. kontroly majetku⁴) standardně člení na veřejné (pod kontrolou státu), národní soukromé (v soukromém vlastnictví subjektů daného státu) a pod zahraniční kontrolou (zbylé podniky, o jejichž chování rozhodují cizí státní příslušníci).

Graf č. 24 **Náklady práce nefinančních podniků** (podíl náhrad zaměstnancům a čisté přidané hodnoty - v %), podsektory nefin. podniků

Graf č. 25 **Výnosnost nefinančních podniků** (poměr podnikatelského důchodu^{*)} a aktiv), srovnání podsektorů nefinančních podniků

^{*)} Podnikatelských důchodů je bilanční položkou účtu podnikatelských důchodů, tj. vyrovnávací položkou odpovídající pojmu běžného zisku před rozdělením a zdaněním daní z příjmů, jak se užívá v podnikovém účetnictví. Pramen: ČSÚ (národní účty)

⁴ Kontrolou společnosti je myšleno rozhodování o jejím ekonomickém chování díky držbě více než poloviny akcií, resp. ovládání přes balík akcií více než poloviny hlasů přiznaných akcionářům.

V případě ČR zahrnuje podsektor podniků pod zahraniční kontrolou všechny pobočky, filiálky a provozovny (nerezidentských podniků) na území ČR. Zastoupení jednotlivých podsektorů nefinančních podniků se především v 90. letech a následném období konjunktury výrazně proměnilo, o čemž svědčí výše uvedené výrazné posuny zaměstnanosti mezi podsektory.

Náklady na pracovní sílu spolknou dvě třetiny vytvořené čisté přidané hodnoty podniků...

Významná část vytvořené čisté přidané hodnoty je v podnikové sféře bezprostředně použita na krytí provozních nákladů, především náhrad zaměstnancům. Ty zahrnují především hrubé mzdy a platy (vč. naturálních požitků) a také všechny sociální příspěvky, které platí zaměstnavatel. Z pohledu zaměstnavatele tak představují úplné náklady na zaměstnávání pracovní síly. Podíl náhrad vyplacených zaměstnancům na vytvořené čisté přidané hodnotě⁵ se v podmínkách podnikové sféry ČR snižoval především v letech konjunktury, zlom nastal v roce 2008 (u veřejných nefinančních podniků až v roce 2010), od té doby náklady na pracovní sílu ukrajují podnikům stále vyšší podíl čisté přidané hodnoty.

...recese ekonomiky nastartovala bez ohledu na vlastnickou strukturu podniků mírné zvyšování jejich podílu; firmy se snaží kvalifikované zaměstnance udržet

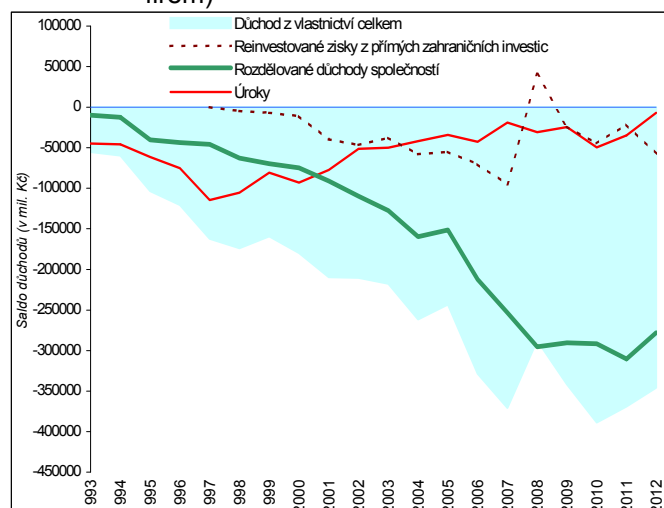
Podniky v době recese se snažily kvalifikovanou pracovní sílu udržet (v očekávání budoucího růstu zakázek) a potřebné úspory nákladů hledaly i v jiných oblastech než ve výdajích na pracovní sílu. Strmý růst míry nákladů na pracovní sílu, který se objevil v podnicích pod kontrolou státu po roce 2000, souvisí s rozsáhlejší proměnou vlastnické struktury podniků v období silného přílivu přímých zahraničních investic směřujících především do perspektivnějších podniků.

Dominantním postavením podniků pod zahraniční kontrolou zásadně neovlivnila ani recese...

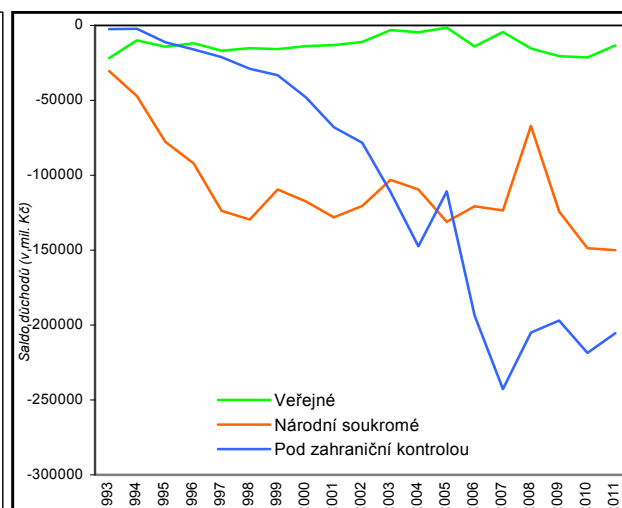
Do značné míry zrcadlový obraz vývoje míry nákladů na pracovní sílu představuje vývoj míry výnosnosti podniků. Od druhé poloviny 90. let je zřejmé dominantní postavení podniků pod zahraniční kontrolou, tedy ještě v době, kdy většinu vytvořeného podnikatelského důchodu generovaly firmy ovládané národním soukromým kapitálem. Teprve v období 2000-2002 vytvořily firmy se zahraničními vlastníky polovinu podnikatelského důchodu všech nefinančních podniků v ČR, v roce 2009 necelé dvě třetiny. Hluboká recese ekonomiky negativně ovlivnila míru výnosnosti podniků bez ohledu na vlastníka. Nejvíce však byly zasaženy vzhledem k poklesu poptávky v exportních destinacích podniky pod zahraniční kontrolou, přesto si proti domácím soukromým podnikům podržely relativní výnosnost na dvojnásobné úrovni.

...míra výnosnosti u nich převyšuje úroveň soukromých domácích podniků stále více než o polovinu

Graf č. 26 **Saldo důchodů z vlastnictví**
(hlavní druhy důchodů za sektor nefin. firem)

Graf č. 27 **Saldo důchodů z vlastnictví**
srovnání podsektorů nefinančních podniků

Pramen: ČSÚ (národní účty)

V 90. letech pokrývaly vysokou investiční potřebu podniků v ČR především

Nefinanční podniky v ČR ztratily v procesu prvotního přerozdělení důchodu v letech 2010-2012 dosud rekordní dvě třetiny (absolutně více než 350 mld. korun)

⁵ Tento podíl lze s mírným zjednodušením interpretovat také jako převrácenou hodnotu tzv. míry čistých marží podniků (tj. podíl čistého provozního přebytku na čisté přidané hodnotě).

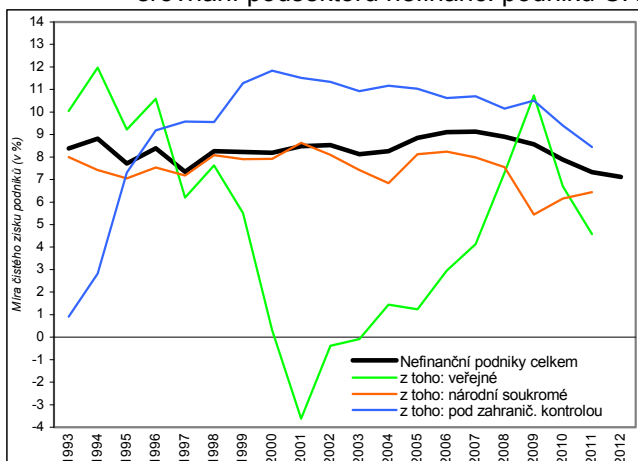
půjčky od tuzemských bank, v následující dekádě především zahraniční kapitál

vytvořeného čistého provozního přebytku. Výrazný dopad deficitu vlastnických důchodů je však pro podniky v ČR dlouhodobým jevem. Od roku 1995 ztratily prvotním přerozdělením podniky méně než polovinu čistého provozního přebytku pouze dvakrát (v roce 2005 a 2008). Zatímco v 90. letech hledaly podkapitalizované tuzemské podniky zdroje nutných investic především v bankovních půjčkách, v pozdějších letech pramenily především z masivního přílivu přímých zahraničních investic (především z období 1999-2002). Vysoké úrokové míry i zadluženost podniků byly v 90. letech příčinou hlubokého záporného saldo z úroků (v období recese let 1997-1998 zaplatily nefinanční podniky na úrocích o 105-115 mld. korun více než činily jejich příjmy z vkladů).

Recese zastavila růst odlivu dividend z podnikového sektoru v ČR, firmám se lépe daří splácet půjčky

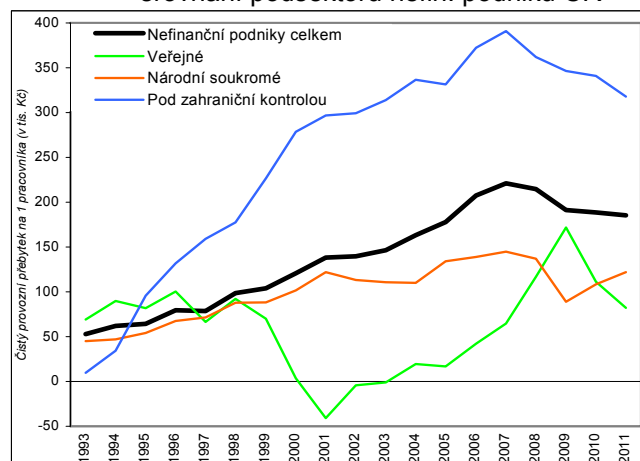
Od roku 2001 začalo u podniků převažovat záporné saldo z rozdělených důchodů společností (především formou dividend) nad výši negativního salda plynoucího z úroků. Postupné prohlubování salda vlastnických důchodů se u podniků dočasně zastavilo v roce 2008 vlivem výrazného posílení příjmů (u domácích soukromých podniků) z reinvestovaných zisků z přímých zahraničních investic a souběžného prudkého poklesu převedených provozních přebytků ze zahraničních investic (u podniků ovládaných zahraničními vlastníky). V období recese se u nefinančních podniků v ČR zastavil propad salda dividend (zejména vlivem podniků pod zahraniční kontrolou) a současně se podnikům dařilo splácet půjčky (úrokové saldo se mezi roky 2010 a 2012 v celé podnikové sféře snížilo 50 mld. korun na 7 mld. korun).

Graf č. 28 Podíl čistého provozního přebytku na celkové produkci nefinančních podniků srovnání podsektorů nefinanč. podniků ČR

^{*)} přepočtené úvazky na plnou pracovní dobu

Graf č. 29 Čistý provozní přebytek na jednoho zaměstnance* (v tis. korun) srovnání podsektorů nefin. podniků ČR

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Rozdíly míry ziskovosti u podniků podle jejich vlastníka se v období konjunktury prohloubily, v recesi patrně konvergentní tendence

Rozdíly mezi podsektory nefinančních podniků v dlouhodobém vývoji míry zisku, popř. vytvořeného provozního přebytku na jednoho zaměstnance, udávají v základních rysech podobný obraz o podnikové sféře v ČR jako v případě její výnosnosti. Mezi podniky se v závislosti na typu převažujícího vlastníka rozevírají nůžky zejména v období konjunktury (mj. i vlivem větších změn vlastnické struktury v důsledku přílivu přímých zahraničních investic), v období recese (v druhé polovině 90. let, resp. o dekádu později) byly patrně konvergentní tendence (především u míry ziskovosti). Záporná míra zisku veřejných nefinančních podniků v roce 2001 je výslednicí hlubokého meziročního propadu hrubé přidané hodnoty ve skupině těchto podniků při současně faktické stagnaci celkových nákladů na pracovní sílu. Negativní dopady současné recese se u podniků projely na ziskovosti, ale i na produktivitě. Ta byla ovlivněna i rozdílnou dynamikou zaměstnanosti v různých skupinách podniků. Mezi roky 2008 a 2011 se snížil počet pracovníků v podnicích pod zahraniční kontrolou o 6,8 %, v soukromých firmách s převahou domácího kapitálu o 2,5 %, u podniků ovládaných veřejným sektorem o 4,8 % (kde na rozdíl od předchozích kategorií nastal největší meziroční pokles až v roce 2011).

Rozdílná dynamika i časování redukce celkové zaměstnanosti mezi podsektory podniků v období recese

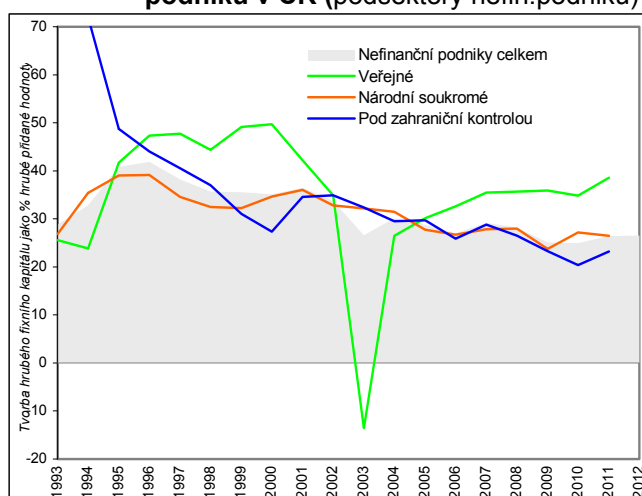
2.2.1 Míra investic

Rozdíly v míře investic mezi podsektory nefinančních podniků menší než u zisku či produktivity

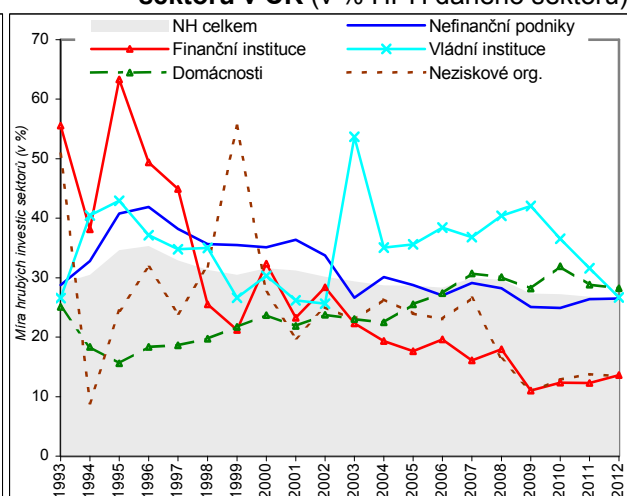
Dlouhodobé odlišnosti podniků ve struktuře tvorby hrubého fixního kapitálu

Na rozdíl ukazatelů postihujících jiné aspekty hospodaření podniků (náklady práce, výnosnost, ziskovost, produktivita) nejsou v případě investiční aktivity (zachycené pomocí míry hrubých investic) rozdíly mezi hodnocenými skupinami podniků tolik výrazné (což platí zejména pro podniky s převahou soukromého kapitálu). Velikostně stále méně významnější podsektor veřejných nefinančních podniků si v rámci podnikové sféry dlouhodobě udržuje nejvyšší míru investic. Výjimkou bylo pouze období první poloviny 90. let a rok 2003 (kdy byla hodnota pořízení hmotných fixních aktiv zřejmě negativně ovlivněna větším prodejem státního majetku). Jednotlivé podsektory podniků se ve struktuře tvorby hrubého fixního kapitálu dlouhodobě drobně liší. Podniky pod zahraniční kontrolou častěji investují do pořízení nehmotných fixních aktiv (např. SW, databáze, kulturní a umělecká díla, geologický průzkum) a také více preferují investice do aktiv nových na úkor již použitých.

Graf č. 30 Míra hrubých investic^{*)} nefinančních podniků v ČR (podsektory nefin.podniků)

Graf č. 31 Míra hrubých investic^{*)} institucionál. sektorů v ČR (v % HPH daného sektoru)

^{*)} Míra investic v užším pojetí tj. hrubá tvorba fixního kapitálu / hrubá přidaná hodnota * 100

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Užší a širší pojetí investic; část investic podniků zahrnuta v jejich mezipotřebě

Investice je možno chápat i v širším pojetí (investice do zásob, pořízení cenností či do půdy). Při zahrnutí i těchto položek se ještě více zvýrazní převis míry investic podniků pod zahraniční kontrolou nad ostatními podniky v 90. letech, zvýší se také míra investic veřejných nefinančních podniků po roce 2005. Ani takové pojetí však nemůže úplně zachytit investiční chování podniků. Nejsou v něm zohledněny např. výdaje na výzkum, vzdělávání či marketingové aktivity (tyto položky nacházíme v celkové mezipotřebě a samostatně je nelze prostřednictvím národních účtů analyzovat).

Rozdíly v míře investic různých druhů nefinančních podniků ve stínu významných rozdílů mezi sektory národního hospodářství

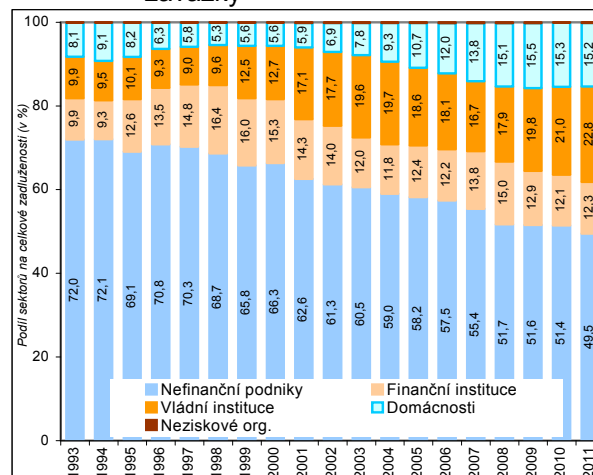
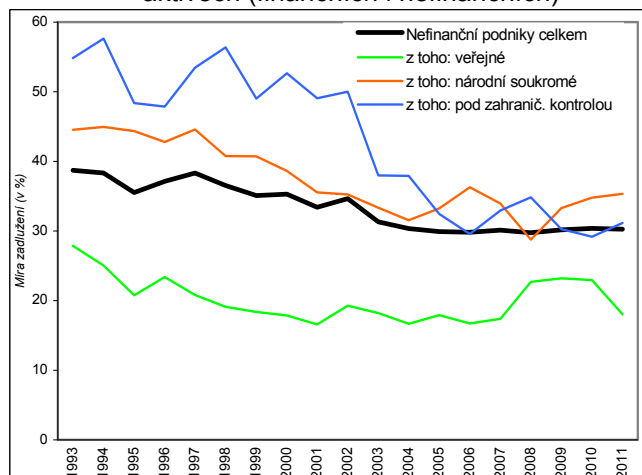
Rozdíly v míře investic mezi různými podsektory podniků jsou v ČR dlouhodobě ve stínu mnohem významnějších rozdílů v investiční aktivitě různých sektorů národního hospodářství. Míra investic v podnikové sféře klesla mírně pod úroveň celé ekonomiky pouze v krátkém období, kdy byly nefinanční podniky v ČR nejvíce zasaženy dopady recese. Naopak po celé 90. léta a také polovinu následující dekády patřily k sektorům s nejvyšší investiční aktivitou. Významně k tomu přispěly silný příliv přímých zahraničních investic a také procesy ekonomické integrace. V letech konjunktury dosahoval nejvyšší míry investic vládní sektor, jeho investiční aktivita však byla významně omezena úspornými opatřeními v letech 2010-2012. I tak však koncem období stále nepatrně převyšovala úroveň podnikové sféry.

2.2.2 Míra zadlužení

Zadluženost v poměru k aktivům nefinančních podniků

Vedle běžných transakcí a akumulace nefinančních aktiv (kapitálu) ovlivňuje výsledek hospodaření podniků také akumulace finančního majetku (vč. změn majetku a závazků vyvolaných nahodilými a formálními vlivy a také vlivem pohybu cen). Důležitým indikátorem odvozeným ze vztahu mezi stavem majetku a závazků nefinančních podniků je míra zadluženosti⁶.

Graf č. 32 Míra zadlužení nefinančních podniků v ČR Graf č. 33 Podíl institucionálních sektorů na celkové zadluženosti v ČR (vybrané závazky⁷)

⁷ Součet finančních pasív v konečné rozvaze: Cenné papíry jiné než účasti (AF.3), Půjčky (AF.4), Ostatní závazky (AF.7)

Pramen: ČSÚ (národní účty)

Navzdory postupnému poklesu míry zadlužení drží podniková sféra stále primát relativně nejzadluženějšího sektoru české ekonomiky

Výše zadluženosti dosahuje (ve vztahu k hodnotě všech aktiv) u podnikové sféry nejvyšších hodnot ze všech institucionálních sektorů v ČR. Vysoká míra zadluženosti byla typická pro podniky prakticky po celá 90. léta, což platilo pro soukromé podniky národní i pod zahraniční kontrolou. Zatímco u soukromých národních podniků se míra zadluženosti se v druhé polovině 90. let začala postupně snižovat, u firem ovládaných zahraničními vlastníky kolísala na vysoké úrovni (50 %) až do roku 2002. Od roku 2005 se míra zadluženosti obou skupin soukromých podniků výrazněji neodlišuje a zadluženost v celé podnikové sféře od té doby stagnuje.

Současná recese zatím nevedla u nefinančních podniků díky jejich obezřetnému chování k výraznému nárůstu míry zadlužení

Oproti ostatním sektorům (především vládního) podniky negativně nepoznamenala hluboká recese, na kterou dokázaly podniky pružně reagovat (vysokou tvorbou úspor v roce 2008, významným snížením nákladů i investic v roce 2009 a úspěšným splácením půjček v letech následujících). I přes to zůstala jejich míra zadluženosti v roce 2011 nejvyšší ze všech sektorů (30 %), následovaná vládním sektorem (25,5 %), finančním sektorem a domácnostmi (shodně 15,5 %) a nejméně zadluženým neziskovým sektorem (6,5 %).

Nižší míra zadlužení veřejných podniků je ovlivněna i vysokou hodnotou jejich majetku

Míra zadluženosti podniků vykazuje významnou spojitost s investiční potřebou podniků realizovanou v předchozích letech, je však také ovlivněna výší stavu aktiv. V tomto smyslu lze částečně vysvětlit dlouhodobě nižší zadluženost veřejných nefinančních podniků relativně vysokou hodnotou jejich majetku (např. budovy, pozemky). Hodnota nefinančních aktiv veřejných podniků se na konci roku 2012 na celkové hodnotě těchto aktiv v celé podnikové sféře podílela celou čtvrtinou.

Vysoká dynamika růstu zadlužení jednotlivých sektorů zasazena do různých období

Jednotlivé sektory se lišily i rozdílným průběhem dynamiky dluhu. V období dozívající konjunktury i mělké recese (1995-1998) nejrychleji rostla zadluženost (ve vztahu k celkovým aktivům) ve finančním sektoru, v období 1999-2003 u vládních institucí, v letech vrcholící konjunktury (2004-2007) u domácností

⁶ Do celkové zadluženosti nebyla zahrnuta hodnota účastí (AF.5 - akcií a ostatních podílových cenných papírů). Jejich podíl na celkových závazcích nefinančních podniků v ČR se dlouhodobě pohybuje blízko 50 %.

(zahrnující domácnosti jako spotřebitele i jako drobné živnostníky), které od roku 2008 opět vystřídal vládní sektor.

Podniky saturovaly vysokou investiční potřebu bankovními půjčkami především v 90. letech, později je nahrazoval zahraniční kapitál ...

S mírou zadlužení podniků souvisí i objem v minulosti získaných půjček. Půjčky u finančních institucí působících v ČR byly klíčovým zdrojem prostředků pokrývajících vysokou investiční potřebu podniků především v 90. let, poté jejich význam postupně klesá, což je patrné i z pohledu samotných bank. Zatímco ještě na konci roku 2002 tvořily půjčky nefinančním podnikům polovinu hodnoty všech klientských půjček poskytnutých obchodními bankami v ČR, na konci konjunkturálního období poklesly ke 40 % a v polovině roku 2013 dosahovaly pouze třetinového podílu.

...od roku 2009 ztratily podniky pozici dominantního úvěrového klienta bank (ve prospěch domácností)

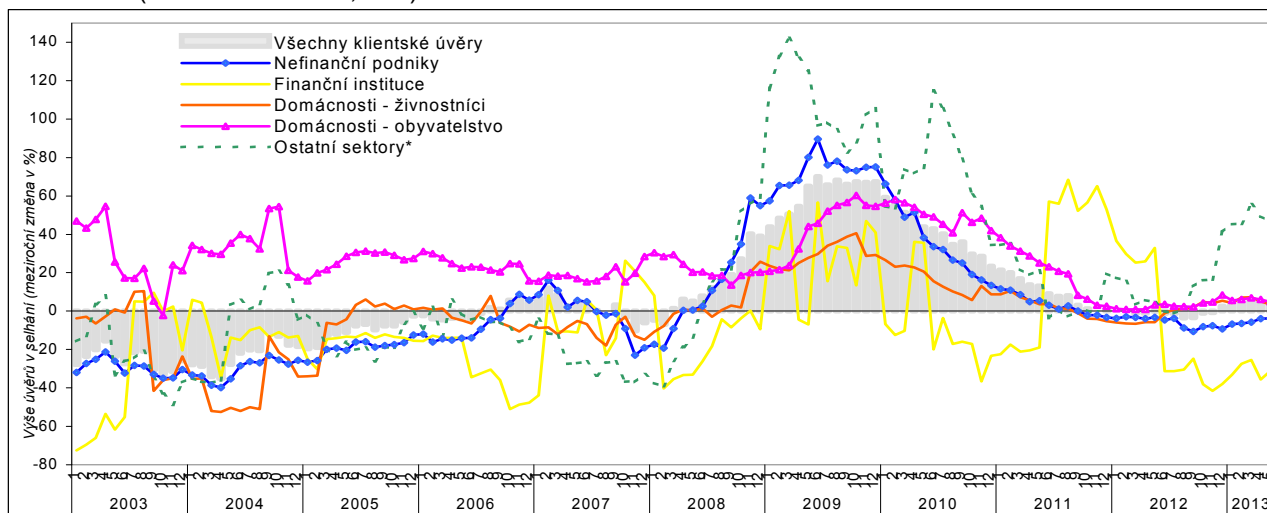
Především s rozvojem hypotečního trhu převzaly roli dominantního klienta domácnosti (jakožto spotřebitelé). Od května 2009 objem úvěrů poskytnutým domácnostem převýšil úvěry nefinančním podnikům. Od poloviny roku 2010 se silný růst úvěrů poskytnutým domácnostem zpomalil a rozdělení úvěrů mezi institucionální sektory se v následujícím období již výrazněji neměnilo.

2.2.3 Úvěry v selhání

Růst výše úvěrů v selhání jako jeden ze signálů nastupující recese se projevil nejdříve u podniků, později u drobných živnostníků a se zhruba roční prodlevou také u domácností

Finanční zdraví podniků se odráží i v četnosti půjček, které jsou spláceny s delším prodlením (úvěry v selhání)⁷. Dlouhodobý vývoj meziročních změn výše úvěrů v selhání dokládá úzkou spojitost s hospodářským cyklem – především u nefinančních podniků a drobných živnostníků. Zároveň je patrný odlišný nástup prvních dopadů silného hospodářského oslabování během roku 2008. V podnikové sféře vzrostla výše úvěrů v selhání již na počátku 3. čtvrtletí 2008, u drobných živnostníků se tak stalo až v posledních dvou měsících téhož roku. V případě domácností (obyvatelstva) dynamika výše problematických úvěrů začala zrychlovat od druhé poloviny roku 2009 (známky obezřetného chování domácností se objevily na sklonku roku 2008 poklesem meziroční dynamiky spotřebitelských úvěrů).

Graf č. 34 **Dynamika úvěrů v selhání podle vybraných institucionálních sektorů ekonomiky ČR** (meziroční změna, v %)

⁷⁾ V ostatních sektorech jsou zahrnuty vládní a neziskové instituce a také nerezidenti

Pozn.: Ve finančních institucích nejsou od roku 2008 zahrnuty spořitelny a úvěrová družstva

Pramen: ČNB

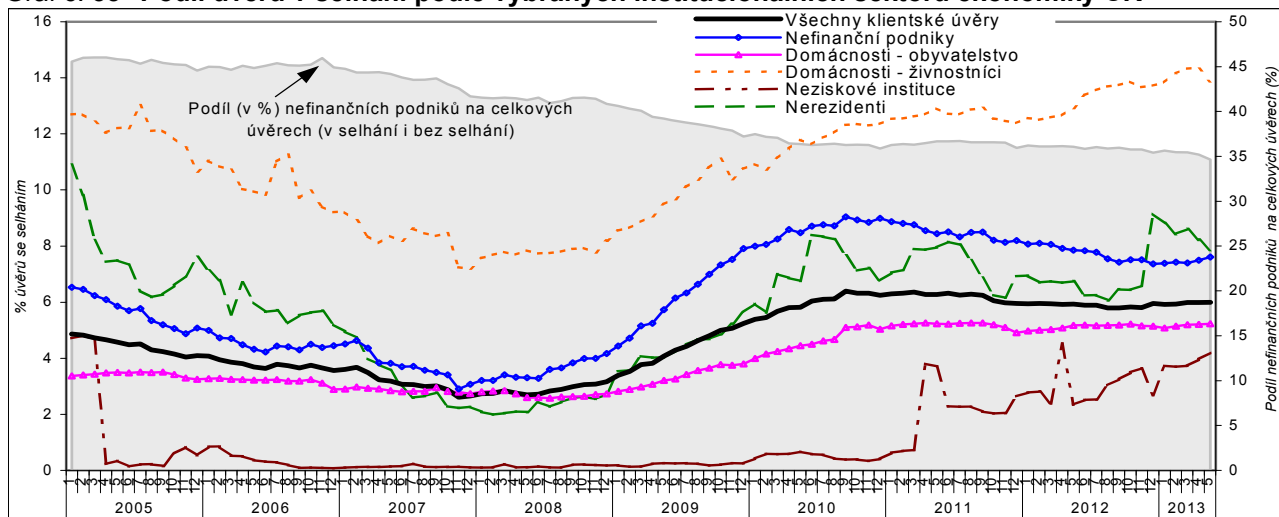
Nepřetržitý meziroční růst výše úvěrů v selhání za poslední dekádu pouze v sektoru domácností

Domácnosti si jako jediný institucionální sektor ekonomiky udržely alespoň mírný růst výše problematických úvěrů po celou poslední dekádu (zatímco v době konjunktury byly živeny vysokou dynamikou všech uzavíraných spotřebitelských úvěrů, v letech 2011-2012 byly více ovlivněny i neklesajícím objemem úvěrů na bydlení). Naopak v podnikové sféře začal objem problematických úvěrů od druhé poloviny roku 2011 meziročně mírně klesat. Bylo to výsledkem opatrnějšího přístupu podniků i samotných bank při uzavírání nových úvěrových smluv.

⁷ Zahrnují půjčky, jejichž splátky úroku nebo jistiny jsou promeškané o 90 dnů nebo více, nebo splátky úroku za 90 dnů nebo více byly kapitalizovány, refinancovány nebo odloženy podle dohody, nebo splátky překročily lhůtu o méně než 90 dnů, ale existují jiné dobré důvody (jako dlužníkově ohlášení bankrotu) k pochybám, že platby budou provedeny v plném rozsahu.

Ještě přesnější informaci o platební schopnosti v jednotlivých sektorech ekonomiky dostaneme, pokud výši úvěrů v selhání poměříme s celkovým stavem úvěrů v těchto sektorech. Podíl problematických úvěrů dosáhl u všech sektorů dlouhodobého minima (data jsou dostupná od roku 2002) na přelomu let 2007 a 2008. V tomto období bylo zároveň dosaženo minimálního rozdílu v podílu úvěrů v selhání mezi dvěma hlavními segmenty úvěrového trhu – nefinančními podniky (2,9 %) a domácnostmi (2,8 %).

Graf č. 35 Podíl úvěrů v selhání podle vybraných institucionálních sektorů ekonomiky ČR

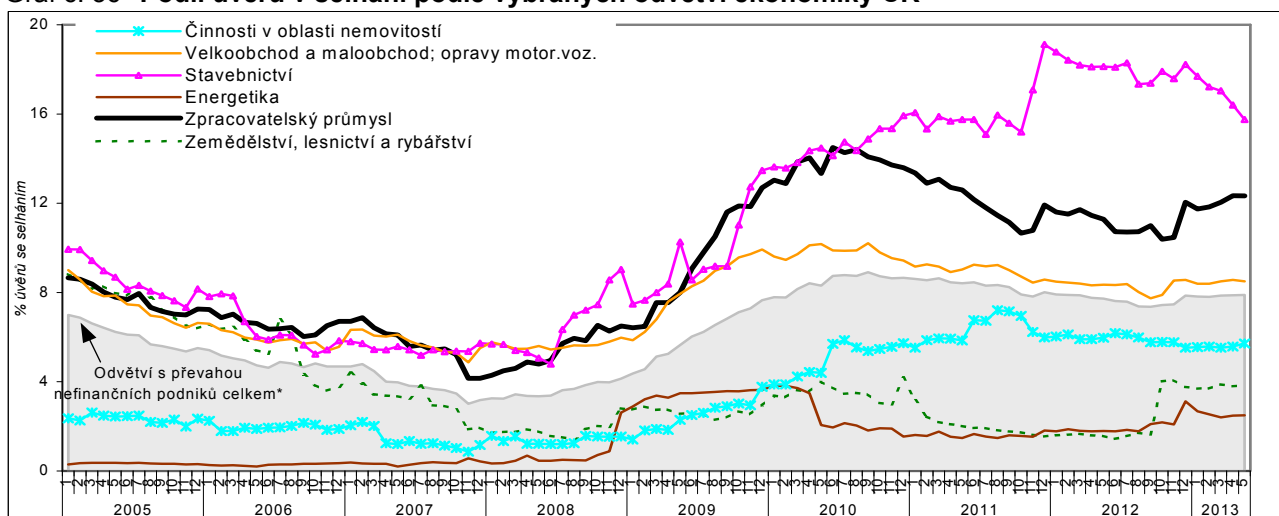
Pramen: ČNB

Růst podílu úvěrů v selhání byl v krizovém roce 2009 u nefinančních podniků ze všech sektorů ekonomiky nejstrmější...

...mírné zlepšení v následujících dvou letech bylo výsledkem opatrné investiční politiky podniků v kombinaci s přísnějším nastavením úvěrových podmínek u bank

Krizový rok 2009 se u všech institucionálních sektorů promítl do výrazného nárůstu podílů problematických úvěrů. U podnikové sféry tento proces započal nejdříve (v půli roku 2008), probíhal nejdynamičtěji (během krizového roku se podíl úvěrů v selhání zvýšil ze 4,4 % na 8,0 %), ale také nejdříve dosáhl svého dosavadního vrcholu (9,0 % na konci 3. čtvrtletí 2010). Příznivý vývoj v podnikové sféře se zastavil na konci roku 2012. Zastoupení problémových úvěrů podniků během první poloviny roku 2013 vzrostlo o 0,2 pb. a zůstalo o čtvrtinu nad úroveň celé ekonomiky. Relativně příznivý vývoj u podniků v posledních dvou letech lze vysvětlit výše uvedenými faktory – zpřísnění podmínek poskytovatelů úvěrů (jako reakcí na strmý růst problematických úvěrů v roce 2009) a také odpovědnějším chováním podniků (splácením dřívějších půjček a velmi opatrným růstem míry investic).

Graf č. 36 Podíl úvěrů v selhání podle vybraných odvětví ekonomiky ČR

* Zahrnuje všechny oddíly odvětvové klasifikace (CZ-NACE) kromě peněžnictví a pojišťovnictví (64-66), převážně veřejných služeb (84-91, 94) a domácností (97-98)

Pramen: ČNB

Nepříznivý vývoj váhy problematických úvěrů

Naopak svého vrcholu zřejmě ještě nedosáhl podíl úvěrů v selhání u drobných

v sektoru drobných živnostníků od počátku recese nadále trvá

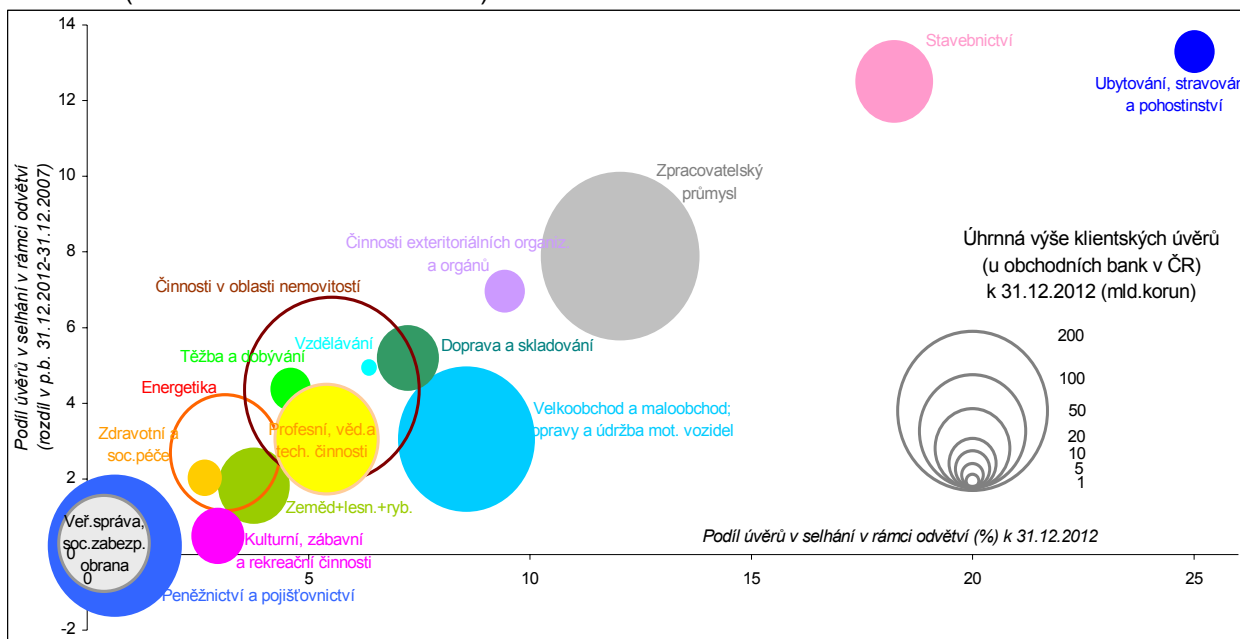
živnostníků, jehož růst trvá již více než čtyři roky a během roku 2013 přesáhl 14% hranici. Zde se pravděpodobně projevuje dlouhodobě nepříznivý vývoj v některých odvětvích poznamenaných především poklesem soukromé spotřeby (stavebnictví, obchod, pohostinství aj.). Z pohledu samotných bank však tvoří sektor drobných živnostníků ve srovnání se podnikovým sektorem a obyvatelstvem relativně malý segment úvěrového trhu – na problematických úvěrech všech sektorů se v polovině roku 2013 podílel necelými 3,5 %.

Podíl úvěrů v selhání od roku 2005 nejvyšší v pohostinství, ubytování a stravování; nepříznivý vývoj započatý s recesí trvá i ve stavebnictví, naopak zlepšení v obchodu a zpracovatelském průmyslu

Probíhající hospodářská recese vedla mimo jiné také k výrazné diferenciaci odvětví podle zastoupení problematických úvěrů. Zatímco zpracovatelský průmysl (reprezentovaný zejména nefinančními podniky) dokázal svou platební morálku vůči bankám zlepšit již v průběhu roku 2010, v případě stavebnictví lze náznaky zlepšení vysledovat až na počátku roku 2013. Do jaké míry se na nepříznivém výsledku úvěrů ve stavebnictví podílí sektor drobných živnostníků bohužel nelze z běžně dostupných údajů zjistit, což ostatně platí i v případě obchodu, jehož vývoj byl však mezi lety 2010 a 2012 výrazně příznivější. Recese naopak významněji nepoznamenala platební morálku vůči bankám u ekonomických subjektů s převažujícím zaměřením na primární sektor. Odhlédneme-li od úvěrově specifických odvětví (finanční sektor a veřejné služby), potom to byl právě primární sektor, který jako jediný odvětví podíl svých úvěrů v selhání mezi roky 2005 a 2013 snížil. Z velikostního hlediska relativně malý segment ubytování, pohostinství a stravování vykazuje do roku 2005 nejvyšší podíl úvěrů v selhání, a to prakticky nepřetržitě (pouze v roce 2010 ho s horší platební morálkou předstihlo stavebnictví a nakrátko i zpracovatelských průmysl). Z odvětví s dominancí nefinančních podniků disponují dlouhodobě dobrou platební morálkou energetika a těžební průmysl.

V malých segmentech trhu - energetice, těžebním průmyslu a primárním sektoru - zastoupení problémových úvěrů výrazně pod úrovní celé ekonomiky

Graf č.37 Podíl úvěrů v selhání a jeho změna v hlavních odvětvích ekonomiky ČR (stav na konci let 2007 a 2012)

Pramen: ČNB

Zpracovatelský průmysl přispěl mezi roky 2007 a 2012 k nárůstu výše úvěrů v selhání všech odvětví s převahou nefinančních podniků z jedné třetiny

V období recese se platební morálka vůči bankám nejvíce zhoršila ve stavebnictví a v odvětví ubytování, pohostinství a stravování. Tyto obory se však na výši úvěrů v selhání všech odvětví s převahou nefinančních podniků v polovině roku 2013 podílely stále pouze jednou sedminou. Klíčové odvětví zpracovatelského průmyslu za poslední pětiletí vlivem velmi nepříznivého vývoje v roce 2009 rovněž výrazně navýšilo podíl svých úvěrů v selhání. Vzhledem k velké váze (i na úvěrovém trhu) přispělo toto odvětví k nárůstu celkového objemu úvěrů v selhání (všech odvětví s převahou nefinančních podniků) mezi roky 2007 a 2012 z jedné třetiny.

Významné rozdíly v zastoupení úvěrů

Velké meziodvětvové rozdíly v zastoupení úvěrů v selhání v posledních letech

v selhání mezi odvětvími
jsou podmíněny
i strukturálními odlišnostmi

nejsou pouze výsledkem současné ekonomické situace v jednotlivých oborech. Odráží se v nich také rozdílná investiční potřeba daná povahou různých odvětví či investiční politikou v 90. letech. Významnou roli patrně hraje vlastnická struktura (veřejné podniky, soukromé podniky národní a pod zahraniční kontrolou), jakož i velikostní diferenciací subjektů v jednotlivých odvětvích (velké firmy, malé a střední podniky, drobní podnikatelé). Nelze také opomenout preference jiných finančních zdrojů než bankovních půjček (nebankovní zprostředkovatelé, investiční dotace z veřejných zdrojů apod.).